

Др Милутин Живковић*

Виши научни сарадник

Институт за савремену историју, Београд

АЛБАНЦИ ЛЕСКОВАЧКОГ ОКРУГА У НЕМАЧКОЈ ПОЛИЦИЈИ ПОРЕТКА (1943–1944)**

Апстракт: Предмет истраживања овог рада су припадници оружаних снага Заповедника Полиције поретка у Србији, пре свих, албански добровољци из Јабланице груписани у одреде Помоћне полиције. Конкретно, њихов број, имена, порекло, занимање, имовинско и брачно стање, јединице, чиновни, писменост, итд. У чланку се одређује и место које су заузели у разгранатом немачком полицијском систему окупиране Србије. Рад је писан на основу архивске грађе похрањене у Архиву Југославије, Војном архиву и Државном архиву Србије, као и одабраној научној литератури.

Кључне речи: Немци, Албанци, Србија, Полиција поретка, Лесковац, Јабланички срез, Химлер, Мајснер, Мај, милиционери.

*

Увод – О Полицији поретка

У склопу процеса сједињавања полицијских структура у нацистичкој Немачкој, рајхсфирер Хајнрих Химлер (Himmler) основао је Полицију поретка (Ordnungspolizei/Орпо/Орпо) 1936. године. Химлерови напори достигли су зенит три године касније, стварањем Главног уреда за безбедност Рајха (Reichssicherheitshauptamt/RSHA/РСХА) чиме се целокупна немачка полиције нашла под његовим директном командом. Затим је подељена на два дела – Орпо чији је задатак био заштита реда, мира и државног поретка, односно РСХА који је имао функцију Политичке полиције и њене обавештајне службе.¹

* mzivkovickv@gmail.com

** Чланак је писан у оквиру пројекта „Мултиетничка држава и национални идентитети – искуства Срба у 20. веку (SERBIE20)“ који се реализује у оквиру Програма ИДЕЈЕ Фонда за науку Републике Србије (Пројекат бр. 7731836).

¹ Радосав Туцовић, „Организација и развој полиције нацистичке немачке у окупираној Србији (1941–1944)“, *Други светски рат. 75 година касније*, ур. Далибор

Када је реч о Полицији поретка њу су чиниле: Управна полиција, Државна заштитна полиција, Општинска заштитна полиција, Жандармерија, Ватрогасна полиција и Техничка помоћна полиција. Ради поуне и појачања њених снага током Другог светског рата образован је и Полицијски резервни корпус.² Химлер је на чело Орпо поставио генерал-пуковника полиције Курта Делуега (Dalwege), који се на тој позицији задржао све до реформе крајем лета 1943. године. Тада га је наместо заменио Алфред Виненбергер (Wunnenberg), пређашњи заповедник 4. СС полицијске панцер гренадирске дивизије.³

На другој страни, коренита реформа полицијских структура у окупираној Србији уследила је по доласку генерал-лајтнанта СС и полиције Аугуста Мајснера (Meyszner) јануара 1942. године. Наредбом Адолфа Хитлера (Hitler) од 22. јануара, он је постављен на новоформирану функцију Вишег СС и полицијског вође у Србији.⁴ Са те позиције заводи строг полицијски режим, те настају установе Заповедника Полиције поретка (Befehlshaber der Ordnungspolizei/BdS/БдС) и Заповедника Полиције безбедности и службе безбедности (Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des Sicherheitdienst/BdS/БдС). И један и други заповедник били су потчињени директно Мајснеру, поред, наравно, надлежнима у Берлину (први шефу Орпо, други шефу РСХА).⁵ На овај начин Мајснер је остварио „јединствено руковођење читавим полицијским системом“ у Србији.⁶

На челу БДО био је генерал-мајор полиције Андреас Мај (May), док је функцију начелника штаба вршио потпуковник Молер (Moller). Мај је у Србији стигао половином децембра 1941. са задатком да помогне у стварању колаборационистичке полиције. Иначе, Мај се задржао у Србији све до средине октобра 1944. до када је и добио чин генерал-мајора полиције.

Денда, Дмитар Тасић, Бојан Димитријевић, I, (Београд: Институт за савремену историју, Институт за новију историју Србије, Институт за стратегијска истраживања, 2021), 340–341.

² Државни архив Србије (ДАС), Безбедносно информативна агенција (БИА), II, Збирка 36, Деловање немачких безбедносних структура пре и у току окупације, 50.

³ Исто, 53; Радосав Туцовић, *Драги Јовановић и генерал Мајснер на челу полиције у окупираној Србији. Анализа делатности Драгомира Јовановића и Аугуста Мајснера у окупираној Србији 1941–1944*, (Београд: Институт за савремену историју, Чигоја, 2022), 244.

⁴ На дужност ступио 30. јануара, док је пре тога био шеф Полиције поретка у Норвешкој. Повучен из Србије почетком 1944. године. Као аустријски Немац остао упамћен као „велики непријатељ српског народа“. Војан Dimitrijević, „General SS i policije August Majsner i srpski sistem bezbednosti 1942–1943“, *Istorija 20. veka*, 3/2010, 69; Milan Koljanin, „Struktura i delovanje policije Nacističke Nemačke u okupiranim Srbiji 1941–1944“, *Istorija 20. veka*, 3/2011, 151.

⁵ Р. Туцовић, н. д., 348–350; М. Колјанин, н. д., 151.

⁶ ДАС, БИА, II, Збирка 36, Деловање..., 6.

Тада је наине, надлештво БДО напустило ове крајеве и преселило се у Грац, где је убрзо расформирано, а преостало људство је распоређено широм Рајха (Трст, Салцбург, Дрезден, Франкфурт, утд).⁷

Шефу Полиције поретка у Србији биле су подређене обласне полицијске команде, а њима окружне полицијске испоставе. У почетку су постојале 4 обласне команде (Ниш, Београд, Краљево и Шабац) и 11 окружних испостава. Промена наступа после капитулације Италије септембра 1943. године. Речју, ингеренције генерала Мајснера шире се на простор Старе Рашке и Црне Горе, па се тамо формирају још две обласне команде БДО. Ниже команде међутим, нису успостављене. Истовремено је и окружна испостава у Бечкерек уздагнута на виши ранг. Тако је, коначно, БДО имао 7 обласних команди и 10 окружних испостава. Овим ширењем је ипак била нарушена до тада чврста пирамидална организација, те се оно може узети и као узрок делимичног слабљења утицаја Маја и Мајснера у Србији.⁸

Оружане снаге Полиције поретка и њихово присуство у Лесковачком округу

Задаци Полиције поретка били су разноврсни, мада се могу сумирати у два основна циља – одржавање мира и реда у Србији и заштиту окупационог поретка. Њене снаге се стога, користе за: обезбеђивање рудника и индустријских постројења, реквизицију прехрамбених производа и друге облике привредне експлоатације, заштиту транспорта, путева и пруга, борбу против герилаца (углавном уз садејство са војском), као и контролу колаборационистичких полицијских формација (нпр. Српске државне страже/СДС).⁹

Да би успешно одговорила на ове изазове канцеларија Вишег СС и полицијског вође у Србији ставила је акценат, између осталог, на стварање јаким оружаних снага БДО. У почетку је постојала само једна јединица – 64. резервни полицијски батаљон створен у Келну, који се у Србији разместио јуна 1941. године.¹⁰ Подршку му је ускоро пружио 322. полицијски батаљон, а онда је дошло и до „преформирања 5. полицијског пука“.¹¹ Са ширењем оружаних борби са партизанима и четницима у, и око, Србије, а поготово са доласком генерала Мајснера, снаге БДО почињу константно да јачају.

⁷ Исто; ВА, НА, кут(ија) 27, ф(асцикла) 2, док(умент) 38, 41; Budnesarchiv (Barch), R 19/322, dok. 216, p(age) 1–3; Ibid, dok. 215, p. 1; Небојша Стамболија, *Српска државна стража 1942–1944*, (Београд: Институт за савремену историју, 2021), 65.

⁸ ДАС, БИА, II, Збирка 36, Деловање..., 7; Р. Туцовић, н. д., 355–357; Р. Туцовић, н. д., 246.

⁹ ДАС, БИА, II, Збирка 36, Деловање..., 6.

¹⁰ Н. Стамболија, н. д., 66.

¹¹ Касније постаје „СС“ и „моторизован“. В. Dimitrijević, н. д., 70.

Пре свега, формирањем првих батаљона Помоћне полиције (Hilfspolizei/НПРО/ХИПО), састављених од припадника немачке националне мањине.¹²

Покушавајући да барем донекле задовољи сталну потребу немачких оружаних снага за свежим трупима, рајхсфирер Химлер је половином марта 1943. дозволио да се становницима „окупираних источних територија“ омогући масовније ступање у полицијске снаге на добровољачком принципу.¹³ Убрзо је на ред стигао и Балкан, па се Химлер, месец дана касније, по истом питању обратио Мајснеру и Мају. Пошто немачка војска није имала јасне смернице по овом питању, Мај је добио одрешене руке да додатно прошири полицијске снаге кроз формације ХИПО,¹⁴ у чији састав овога пута улазе и друге националне мањине које су уживале поверење немачког окупатора. Ова Химлерова одлука је међутим, изазвала његодовање представника немачке војске, који су се жалили на то да је утицај СС у Србији толико моћан да води до „губитка угледа Вермахта код владе (српске, М.Ж.) становништва и италијанских савезника“.¹⁵

У сваком случају, до јесени 1943. БДО је располагао са 10 батаљона ХИПО, који су тада груписани у 3 „полицијска добровољачка пука“ са седиштима у Нишу, Београду и Краљеву. У најмање два батаљона (6. и 9) налазили су се муслимани (данашњи Бошњаци) и Албанци из Косовскомитровачког и Лесковачког округа. Уз постојећи 5. полицијски пук снаге БДО нарасле су, тако, на укупно 13 батаљона унутар 4 пука.¹⁶ Поред тога Мај је под својом командом имао и Коњанички одред, односно снаге Полиције за безбедност вода (Wasserschutzpolizei) у: Смедереву, Голупцу, Великом Градишту, Гроцки, Добри, Костолцу и Текији.¹⁷

Ново јачање снага БДО уследиће после поменутог формирања обласних команди у Сјеници и Подгорици. До августа 1944. под ингеренцијом БДО у Србији нашла су се још два пука – Самозаштитни пук Санџак (*Selbstschutz regiment Sandschak*) са командом у Сјеници и 1. полицијски добровољачки пук Црна Гора (*Polizei freiwilligen Regiment 1 Montenegro*). Први је имао отприлике 3 батаљона, док други никада није израстао у формацију већу од 2 чете са штабовима.¹⁸

¹² Милутин Живковић, *Између „Велике Албаније“ и окупираних Србије. Нови Пазар, Тутин и Ибарски Колашина (1941–1944)*, (Лепосавић: Институт за српску културу, 2018), 260.

¹³ ВА, НА, кут. 32, ф. 1, док. 4, 1.

¹⁴ Исто, док. 3, 1.

¹⁵ Вермахт је био осетљив на чињеницу да он није добио право да формиран легионарски батаљон од муслимана и Албанаца у Косовскомитровачком округу, док је БДО то учинио истовремено када је СС и у Босни правио целу дивизију од муслимана. Исто, кут. 44Е, ф. 1, док. 1, 96.

¹⁶ Р. Туцовић, н. д., 358; М. Живковић, н. д., 260.

¹⁷ ДАС, БИА, II, Збирка 36, Деловање..., 7.

¹⁸ NARA-T-78, r(olna) 410, sn(imak) 6378364; Први добровољачки пук Црна Гора почео је да настаје у лето 1944, али је због слабог одзива српског становништва

Што се тиче обуке, за нашу тему битнијег, људства ХИПО, један реферат послератних служба безбедности каже следеће: „Организована као што је била и немачка војска и спроводила обуку и остали рад као и остале... немачке регуларне јединице“. Да је обука била строга и тешка говоре нам и сведочанства очевидаца. Наиме, један грађанин Рашке је, гледајући егзирцир новопазарских муслимана припадника 6. батаљона ХИПО, записао да су многи регрути били „зажалили за слободним животом и кућом“.¹⁹

Опрема и наоружање су били врло добри, у тој мери да су муслимани и Албанци из Косовскомитровачког округа радије бирали ХИПО него друге колаборационистичке јединице, обзиром да су овде били одмах наоружани, „униформисани и нахрањени“.²⁰ Носили су „плавичасто зелену униформу са мрком крагном и манжетнама“ и некада траке за рукаве. Прецизније, на располагању су имали: шињел, зимску и летњу блузу и панталоне, цокуле, рукавице, овујке и овијаче, два пара чарапа, кошуљу, пуловер, гаће, торбу и опасач. Сваки милиционер је био опскрбљен и са пушком (по 30 метака), бајонетом, чутуром, те паковањем прве помоћи.²¹

И поред јаке обуке и добре опремљености, припаднике ХИПО није увек красио висок степен дисциплине. Са више страна – из Баната, Земуна, Старе Рашке или Јабланице – имамо податке да су вршили насиља над цивилима, учествовали у масовним стрељањима и интернацијама у логоре, паљевинама и пљачкама.²² И борбени елан је умео да попусти у појединим тренуцима.

На крају овог потпоглавља указаћемо и на снаге БДО које су биле распоређене у Лесковачком округу.²³ Иначе, у Лесковцу се налазила Окружна испостава БДО, која је припадала Обласној команди у Нишу. Дакле, ради се о 3 батаљона ХИПО сврстаних у 1. полицијски добровољачки пук „Србија“, чије је командно место било у Нишу. Чинили су га 2, 3. и 4. батаљон са укупно 9 чета (5–15). Команде батаљона биле су размештене у

остао на само 2 чете са штабовима за предвиђена 2 батаљона. Стога је расформиран већ крајем септембра исте године. ВА, НА, кут. 76, ф. 3, док. 51, 1; Исто, док. 52, 1.

¹⁹ ДАС, БИА, II, Збирка 81, Фолксдојчери у Југославији, кут. 2, ф. О немачкој полицији ХИПО, 73; б.М. Живковић, *н. д.*, 263–264.

²⁰ NARA-T-313, г. 484, sn. 000272.

²¹ ДАС, БИА, II, Збирка 81, Фолксдојчери у Југославији, кут. 2, ф. О немачкој полицији ХИПО, 73; М. Живковић, *н. д.*, 263.

²² ДАС, БИА, II, Збирка 81, Фолксдојчери у Југославији, кут. 2, ф. Српска лица немачке националне мањине који су живели на територији града Београда, 6; М. Живковић, *н. д.*, 263–264.

²³ Према административној подели земље на 14 округа из децембра 1941, чинили су га срезови: Власотиначки (седиште Власотинци), Добрички (седиште Прокупље), Прокупачки (седиште Прокупље), Косанички (седиште Куршумлија), Лесковачки (седиште Лесковац) и Јабланички (седиште Лебане). Центар округа био је у Лесковцу. *Службене новине*, 26.12.1941, 1; Н. Стамболија, *н. д.*, 137, 144.

Нишу, Зајечару и Лесковцу. У Лесковцу се налазила команда 3. батаљона, који је вероватно и покривао цео округ. На располагању је имала 9, 10. и 11. чету. Свака је, поред пушака, имала и по 2 тешка митраљеза, односно 3 пушкомитраљеза.²⁴ Управо у њима су се налазили албански регрути из Јабланичког среза, главни предмет интересовања нашег чланка.

Албанци припадници 1. полицијског добровољачког пука – порекло, број, војни распоред, чиновни

Унутар већег корпуса Албанаца и муслимана Косовскомитровачког округа који су добровољно ступили у снаге БДО у Србији, један мањи, чини нам се, до сада, од историографије непримећени број, чинили су Албанци из неколико села Јабланичког среза суседног Лесковачког округа. У питању су Албанци који су се пре Берлинског конгреса 1878. „предали српској војсци“ и тако за себе обезбедили „личну заштиту“ краља Милана I Обреновића.²⁵ Стога су остали на својим огњиштима, за разлику од већине њихових сународника из Топлице и Јабланице који су за време ослободилачких ратова 1876–1878, били протерани или су се сами иселили у Османско царство.²⁶

Речју, ови припадници ХИПО²⁷ били су пореклом из села: Тупале, Грбавце, Капит, Равна Бања, Стара Бања, Свирце и Сијарина, као и из варошице Медвеђа (графикон 1). У питању су општине Бањска (највише, седиште Сијарина), Равнобањска (седиште Равна Бања) и Медвеђска (најмање, седиште Медвеђа).²⁸ Што се тиче јединица, били су распоређени у 35. чету 9. батаљона, односно, касније, у 9, 10. и 11. чету 3. батаљона 1.

²⁴ NARA-T-78, г. 410, sn. 6378364.

²⁵ У Србији је 1884. живело 14.569 муслимана, од тога 7189 у новоприпојеним крајевима, што је било само 0.76% од укупног броја становника. Од тог броја 2769 муслимана били су житељи Јабланичког округа, међу њима и 1742 Албанца. Испуњавајући преузету улогу покровитеља и заштитника мале албанске заједнице, краљ Милан им је, убрзо, у Сијарини подигао џамију и основну школу. Јована Шаљић Ратковић, *Из турског вакта у ново доба. Муслиманско становништво Србије 1868–1912*, (Београд: Историјски институт, 2020), 58, 64–65, 112–113.

²⁶ Ради се о цифри која се креће од 30.000 до, чак, 70.000 лица. Исто, 72.

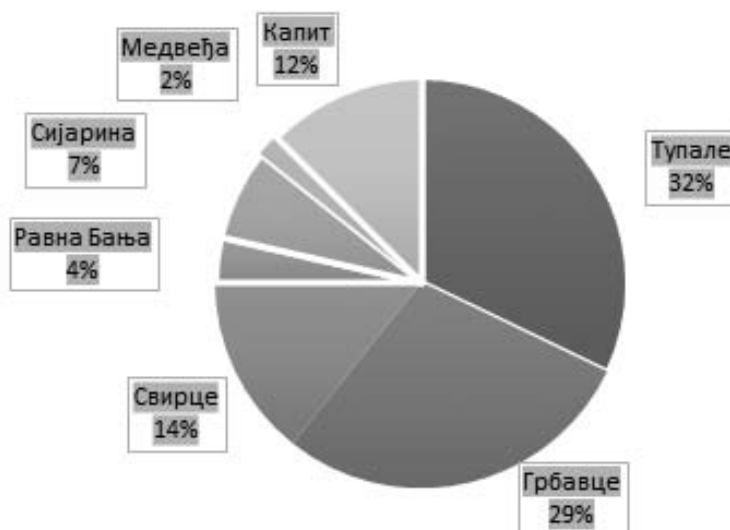
²⁷ Узорак на којем смо спровели истраживање чине 72 припадника ХИПО чији се досијеи чувају у Архиву Југославије (АЈ), фонд 110 (Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача/ДКРЗ), односно у кутијама: 692, 694–700, 706–708, 713, 715, 718–719, 721–723, 726–727, 729–730 и 734. Неколико њих има досијее и у Државном архиву Србије, у фонду БИА.

²⁸ Vladimir Marinković, *Rečnik – imenik mesta Kraljevine Jugoslavije. Sa administrativnom podelom srezova po banovinama, registrom opština po srezovima, azbučnim spiskom srezova i preglednom političkom kartom razmere 1:2.500.000*, (Beograd: Narodna misao, 1930), 390, 438, 475.

пука (графикон 2). Једна особа је првобитно била и у СДС. Немамо међутим, доказа да су сви Албанци били у обе јединице, мада је то могуће. Тако се отвара и питање да ли су били у неким другим батаљонима ХИПО пре него што су сврстани у 1. пук? Било како било, 9. батаљон је имао исти број војне поште као и касније 3. батаљон – 12.140, са пододредницама за сваку чету.²⁹

Сви добровољци ступили су у ХИПО током 1943. године. Велика већина је то учинила током 11. и 12. августа, а тек по неки у октобру или децембру. Доступни подаци нам говоре да су углавном остали лојални Немцима, обзиром да смо забележили само 5 случајева дезертирања: по једно у јуну и августу, те 3 током септембра 1944. године. Имамо и два случаја отпуштања из службе услед неспособности за вршење исте. Ова лојалност је награђивана честим унапређивањем милиционера.

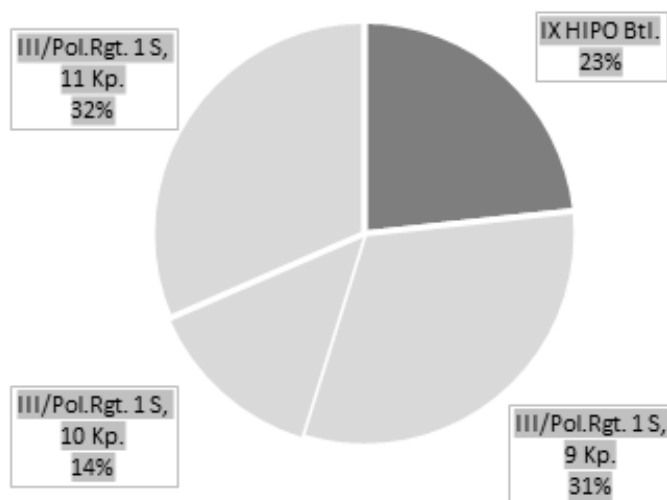
Када је у питању положај Албанаца унутар јединице они су углавном били обични борци или подофицири, обзиром да је пракса Немаца била да у свим мешовитим снагама Полиције поретка, они задрже официрска и виша подофицирска места. Међу Албанцима Јабланичког среза налазимо ипак већи број подофицира. На узорку од 52 лица видимо да је: 10 имало чин *rottwachmeister*/разводника, 9 чин *unterwachtmeister*/неутврђено, 31 чин *wachtmeister*/каплара и 2 чин *oberwachtmeister*/водника I класе.³⁰ Узрок тога нисмо утврдили, мада је могуће да су боље познавали српски језик и били образованији од њихових сународника из Косовскомитровачког округа.

Графикон 1. Место рођења регрута

²⁹ Feldpost numbers: 12000-12999 (axishistory.com)

³⁰ ВА, НА, кут. 32II, ф. 6, док. 4, 2.

Графикон 2. Припадност регрута јединицама

Старосна доб, занимање, писменост

Међу албанским регрутима било је особа различитих годишта. Најстарији милиционери били су рођени још током 19. века – 1894. године. Већина су били „20-вековци“ у распону од 1903. до 1927, али је ипак било највише регрута рођених између 1915–1920, односно 1920–1925. године. Осим пар изузетака, сви су припадали земљорадничком слоју становништва, са, притом, различитим, некада не баш завидним, имовинским статусом. За поједине особе читамо да поседују: „једну кућу“, „једнособну кућу“, „једнособну кућу, хектар земље и краву“, „двособну кућу, 3 хектара земље, ливаду“, „трособну кућу, 8 хектара земље, коња, 6 крава“ и слично.³¹ На овом месту морамо указати на чињеницу да је око пријаве имовине долазило до разних малверзација, обзиром да се на односу њене величине одређивала порода.

Оно што такође привлачи пажњу јесте већи број писмених милиционера, барем у односу на њихове сународнике из Косовскомитровачког среза. Међу 42 припадника 3. батаљона 1. пука за које имамо податке, чак 28 су били писмени (графикон 3). Можемо претпоставити да је школа у Сијарини била разлог овоме.

³¹ АЈ, фонд 110, ДКРЗ, кут. 694, 176–193; Исто, 661–669; Исто, кут. 718, 491–505; Исто, кут. 721, 202–225; Исто, кут. 729, 58–68; Исто, кут. 734, 39–50; ДАС, БИА, П, Збирка 63, Муслимани Санџака у СС дивизијама Скендербег (1941–1944), кут. 6, дос(и)е бр(о)ј 468.

Графикон 3. (Не)писменост регрута

Социјално издржавање, брачно стање, бројност породица

Видели смо да је надлештво БДО у Србији марљиво водило рачуна о војној опрскби припадника њених оружаних снага. Исти степен пажње је, уз поједине изузетке, поклањан и издржавању њихових породица. Химлер се још у априлу 1943. распитивао код Мајснера може ли се рачунати на српску колаборационистичку владу да издржава нове снаге ХИПО? У супротном, опскрба би пала на плећа државне администрације,³² што се на крају и десило. Социјално издржавање породица муслимана и Албанаца припадника ХИПО ускоро су почели да хвале поједини немачки полицијски команданти, закључујући да је БДО на тај начин ефикасно сузбијао конкуренцију и долазио до најбољих регрута.³³

Дневница албанских милиционера била је 4,3 Рајхсмарке (РМ). За свако дете се добијао додаток од 0,66, а за одвојеност од породице још по 5,25 РМ (оба додатка на дневном нивоу). Исплате су вршене у дин(арима), а једна РМ је вредела 20 дин. Сваки од регрута имао је право и на посебну потпору за породицу, уколико је био њен хранитељ.³⁴ Наравно, за овај додаток су се пријављивали сви, без обзира да ли су имали право на њега, па су коначни суд давале немачке власти.

Било је ту и других погодности, попут оне да су регрути могли рачунати на бесплатан смештај породица уколико би им родна места била изложена бомбардовању из ваздуха.³⁵

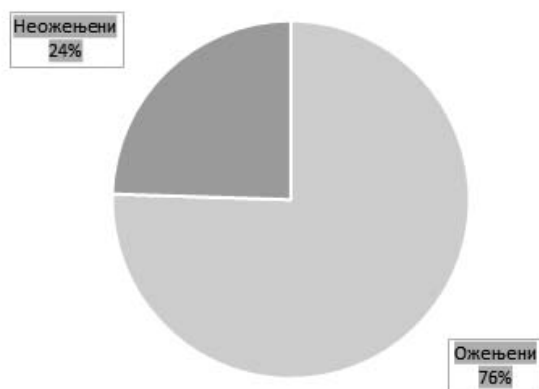
³² ВА, НА, кут. 32, ф. 4, док. 3, 1.

³³ NARA-T-313, г. 484, sn. 000912.

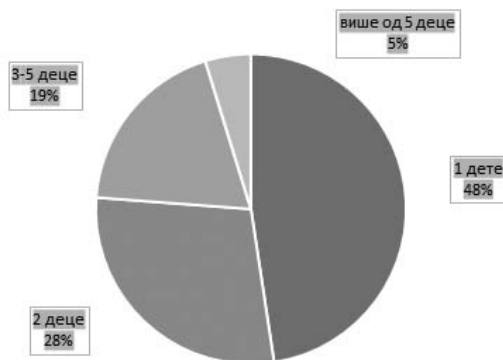
³⁴ АЈ, фонд. 110, ДКРЗ, кут. 694, 6, 170, 172.

³⁵ ВА, НА, кут. 32А/II, ф. 14, док. 2, 1.

У оваквим условима не чуди што је већина особа била ожењена, њих 37 на узорку од 49 регрута (графикон 4). Њих 6 се оженило током рата, неки и после ступања у службу Полиције поретка. Међу њима, за 21 особу располажемо подацима да су имали децу и то њих 40. Дакле, нешто мање од 2 деце по милиционеру (графикон 5). Што се тиче бројности њихових породица, видимо да се међу њима налазе како оне од само два члана – муж и жена, отац и син, мајка и син, до оних, на пример, са 7 чланова. Неожењена лица су углавном живела са једним од родитеља, мада нису ретки случајеви када су у домаћинству још увек била и браћа и(ли) сестре. На крају, могуће је да је целокупна опскрба милиционера, између осталог, била разлог што у 3. бат. 1. пука затичемо и неколико Албанаца из других крајева Југославије – Новог Пазара, Прешева, Гњилана, Скопља, Куманова, Обилића и(или) Грачанице.³⁶

Графикон 4. Брачно стање регрута

Графикон 5. Број деце по породицама регрут

³⁶ АЈ, фонд 110, ДКРЗ, кут. 694, 143–147; Исто, кут. 696, 721; Исто, кут. 699, стр. 700–703; Исто, кут. 721, 203–210; Исто, кут. 723, 262–277; ДАС, БИА, II, Збирка 63, кут. 6, дос. бр. 467.

Слика 1. Муслимански припадник ХИПО у Новом Пазару (лево) (фото: ДАС, Ж-28)

Слика 2. Припадници снага БДО врше репресалије негде у Лесковачком округу. Обзиром да је фотографија насловљена „Немци уз помоћ балиста пале села у околини Лесковца“, могуће је да су на слици управо Албанци припадници ХИПО из Јабланичког среза, али такав заључак, ипак, захтева додатна истраживања (фото: АЈ, RZ, II, 1029)

Слика 3. Припадници снага БДО окупљају сељаке негде у Лесковачком округу. Обзиром да је фотографија насловљена „Немци уз помоћ балиста пале села у околини Лесковца“ могуће је да су на слици управо Албанци припадници ХИПО из Јабланичког среза, али такав заључак ипак захтева додатна истраживања (фото: АЈ, RZ, II, 1031)

Списак припадника ХИПО из Јабланичког среза:

	Име и презиме	Година рођења	Место рођења	Занимање	Одред	Писменост/ Бра. стање	Извор
1.	Абазовић Бећир	1918.	Тупале, о. Бањска	земљор.	IX Н.Вtl.	Не/Ож.	АЈ,ДКРЗ, кут. 694, 1-25
2.	Ајдаровић Азиз	1920.	Грбавце, о. Бањска	земљор.	НПО	/	Исто, 143-147
3.	Ајетовић Ајет	1904.	Тупале, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. čet	Да/Ож.	Исто, 162-165
4.	Ајетовић Ејуб	15.8.1915.	Тупале, о. Бањска	земљор.	IX Н.Вtl; III/Pol. рук, 1 S, II. чет	Да/Ож.	Исто, 166-175
5.	Ајетовић Е. Шабан	6.5.1923.	Тупале, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, II. чет	Да/Нео	Исто, 194-198

6.	Ајрадиновић Бајрам	16.4.1913.	Капит, о.Медвеђа	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 11. чет	Да/Ож.	Исто, 199-205
7.	Ајвазовић Ислам	1908.	Грбавце, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. чета	/	Исто, 219-224
8.	Алијевић Р. Авдула	мај 1925.	Тупале, о. Бањска	земљор.	IX Н.ВtI; III/Pol. рук, 1 S, 9. чета	Да/Нео	Исто, 296-307
9.	Алијевић Целедин	авг. 1914.	Капит, о.Медвеђа	земљор.	Pol,рук, 1 S, 11. četa	?/Нео.	Исто, 308-312
10.	Алијевић Маља	1921.	Тупале, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1S	Да/?	АЈ,ДКРЗ, кут. 694, 313-323
11.	Алијевић Ахмет	1913.	Тупале, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. чета	Да/Ож.	Исто, 324-333
12.	Асановић Б. Љаџиф	1921.	Тупале, о. Бањска	земљор.	IX Н.ВtI; III/Pol. рук, 1 S, 11. чет	Да/Нео	Исто, 661-669
13.	Авдиловић Раим	19.8.1912.	Грбавце, о. Бањска	земљор.	IX Н.ВtI; III/Pol. рук, 1 S, 11. чет	Да/Ож.	Исто, 744-749
14.	Азировић Ја(у)нуз	1908.	Грбавце, о. Бањска	земљор.	IX Н.ВtI; III/Pol. рук, 1 S, 9. чета	Да/Ож.	Исто, 772-786
15.	Бејић Беја	1917.	Рав. Бања о.Рав. Бања	земљор.	IX Н.ВtI; III/Pol. рук, 1 S, 11. чет	Да/Ож.	Исто, кут. 695, 131-132
16.	Бајрамовић Хусен	1919.	Медвеђа	земљор.	НПО	/	Исто, 159-162
17.	Бајрамовић Зејнул	15.8.1919.	Капит, о.Медвеђа	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 11. чет	?/Ож.	Исто,183
18.	Бејић Фета	1903.	Рав. Бања о.Рав. Бања	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. чета	/	Исто, кут. 696, 272-273
19.	Бејић Рушид	/	о. Равна Бања	/	НПО	/	Исто,288
20.	Бековић Амид	1903.	Грбавце, о. Бањска	/	НПО		Исто,300

21.	Брајмовић Ајдин	1923.	Грбавце, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	/	Исто, кут. 697, 493-497
22.	Брајмовић Фета	1925.	Грбавце, о. Бањска	/	НИРО	/	Исто, 499-500
23.	Веселовић Алил	1907.	Капит, о. Мелвџа	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	Не/Ож.	Исто, кут. 730, 841-852
24.	Веселовић Мустафа	17.3.1915.	Свирце, о. Бањска	/	НИРО	/	Исто, 853-855
25.	Веселовић Нуман	15.5.1913.	Свирце, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	/	Исто, 856-859
26.	Демировић О. Сефедин	1922.	Грбавце, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	/	Исто, кут. 698
27.	Ђељадновић Ахмед	1.1.1918.	Округ Лесковац	/	III/Pol. рук, 1 S, 10. čet	Да/Ож.	Исто, кут. 699, 120-133
28.	Еминовић Осман	1919.	Тупале, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	Да/Ож.	Исто, 638-646
29.	Еминовић Зејнул	10.10.'20.	Тупале, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	Да/Ож.	Исто, 647-659
30.	Есетовић Рамадан	1918.	Свирце, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 10. čet	?/Ож.	Исто, кут. 700, 37-40
31.	Зековић Рама	1916.	Тупале, о. Бањска	столар	IX Н.Вtl; III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	/	Исто, кут. 734, 32-37
32.	Зековић Рама	1901.	Ст. Бања, о. Рав. Бања	земљор.	НИРО	?/Ож.	АЈДКРЗ, кут. 734, 38
33.	Зековић Руан	15.8.1917.	Тупале, о. Бањска	радник	IX Н.Вtl; III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	Да/Ож.	Исто, 39-50
34.	Зумберовић Фериз	1919.	Капит, о. Мелвџа	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	Да/Ож.	Исто, 501-512
35.	Фазлијевић Мустафа	7.2.1904.	Грбавце, о. Бањска	/	НИРО	/	Исто, кут. 700, 285- 286

36.	Фератовић Алија	1910.	Тупале, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	Да/Ож.	Исто, 680-685
37.	Фетаховић Шериф	1907.	Свирце, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 10. čet	/	Исто, 789-792
38.	Ходовић Рама	1913.	Сијарина о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 10. čet	Не/Ож.	Исто, кут. 703, 351- 361
39.	Ходовић Тахир	1925.	Сијарина о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 10. čet	/	Исто, 363-366
40.	Исламовић Шабан	1918.	Грбавце, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S	/	Исто, кут. 707, 489- 490
41.	Јашаревић Јашар	1912.	Свирце, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	Не/Нео.	Исто, 934-942
42.	Јусеновић Р. Бећир	1912.	Тупале, о. Бањска	земљор.	IX Н.ВtI; III/Pol. рук, 1 S, 10. čet	Да/Ож.	Исто, кут. 708, 671- 693
43.	Јусеновић Тахир	19.5.1894.	Грбавце, о. Бањска	земљор.	IX Н.ВtI; III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	Да/Ож.	Исто, 695-706
44.	Јусеновић Ћерим	4.4.1906.	Грбавце, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	?/Ож.	Исто, 708-710
45.	Кадријевић Саит	22.9.1912.	Тупале, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	Не/?	Исто, 731-739
46.	Латифовић Халил	10.12.'12	Грбавце, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	?/Ож.	Исто, кут. 712, 148- 150
47.	Мехмедовић Азем	јун 1908.	Грбавце, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	/	Исто, кут. 715, 59-62
48.	Османовић Брахим	1918.	Свирце, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	Да/Нео.	Исто, кут. 718, 219- 229
49.	Османовић Осман	10.6.1894.	Грбавце, о. Бањска	земљор.	IX Н.ВtI; III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	Не/?	Исто, 229-239
50.	Пајазитовић Осман	23.4.1925.	Капит, о.Медвеђа	земљор.	IX Н.ВtI; III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	Да/Нео.	ДАС, БИА, II, 36. 63, кут. 6

51.	Рамовић Зумбир	1923.	Свирце, о. Бањска	земљор.	IX Н.Вtl; III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	Не/Нео.	АЈ,ДКРЗ, кут. 721, 202-225
52.	Садиковић Рама	5.8.1910.	Тупале, о. Бањска	/	ХИПО	?/Ож.	Исто, кут. 723
53.	Сајтовић Рама	1903.	Сијарина о. Бањска	/	НИРО	/	АЈ,ДКРЗ, кут. 723, 233
54.	Сајтовић Шабан	11.12.'27.	Капит, о.Медвеђа	земљор.	IX Н.Вtl.	Да/?	ДАС, БИА, II, 36. 63, кут. 8
55.	Самјловић Зејнел	1908.	Грбавце, о. Бањска	земљор.	IX Н.Вtl; III/Pol. рук, 1 S, 10. čet	Да/Ож.	АЈ,ДКРЗ, кут. 727, 479-485
56.	Суљевић Мемет	1923.	Свирце, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 11. čet	Не/Нео.	Исто, кут. 729, 58-68
57.	Суљевић Исуф	1923.	Сијарина о. Бањска	/	НИРО	?/Ож.	Исто,170
58.	Укић Алија	1914.	Тупале, о. Бањска	земљор.	III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	Не/Ож.	Исто, кут. 730, 645- 657
59.	Укић Ајет	1914.	Тупале, о. Бањска	/	III/Pol. рук, 1 S, 9. četa	Да/Нео.	Исто, 749-753

Закључак

Јачање полицијских структура и њихово стапање са државним институцијама једна је од препознатљивих одлика тоталитарних режима. У Хитлеровој (и Химлеровој) Немачкој тај процес достиже врхунац током 1939, опскрбивши на тај начин Трећи Рајх моћним полицијским апаратом. Што се тиче окупиране Србије, стварање и ширење полицијских структура поверено је Аугусту Мајснеру. После формирања надлештва БДО и БДС, уследило је јачање оружаних снага под њиховом контролом. Само је БДО средином 1944. располагао са 6 пукова полиције, додуше, углавном састављених од припадника ХИПО – Немаца („рајхсдојчера“ и „фолксдојчера“), Мађара, Румуна, Албанаца, муслимана.

Међу тим снагама, незанемарљив број чинили су муслимани и Албанци из Косовскомитровачког и Лесковачког округа. Ових последњих било је најмање неколико десетина из пар села Јабланичког среза (Грбавце, Капит, Тупале, Свирце, Стара Бања, Сијарина). Видели смо да се радило о мушкарцима, већином, у најбољим годинама, сељацима, често ожењеним, али са, углавном, мањим породицама. Имовински статус им је био различит, од беземљаша до имућних породица, мада је БдО обезбеђивао добре плате и породичну потпору. Зато се неки милиционери жене током службе, а њена примамљивост доводи и Албанце из других крајева у ове јединице.

Јабланички Албанци су у снаге БдО ступили већином током августа 1943, а припадали су 9. батаљону ХИПО и(ли) касније, 3. батаљону 1. пука са командом у Лесковцу. Запажамо велики број њих са подофицирским чиновима (поготово капларским), на шта је поред лојалности окупатору (мали број дезертерстава), могуће, утицала и висока писменост (вероватно и познавање српског језика), у односу, наравно, на друге Албанце у ХИПО. Ако је то у питању, узроке би требало тражити у њиховом специфичном историјском развоју.

У том контексту, намеће се још један закључак. Онај да и поред каквог-таквог вишедеценијског бивствовања у српској држави (и окружењу) и обостраних покушаја ка превазилажењу нагомиланих проблема (покровитељство краља Милана, школа и џамија), Албанци током Другог светског рата поново бирају страну која је била против Србије и Срба, што је, између осталог, утицало и на њихову даљу судбину у јабланичком крају.

Необјављени извори:

Архив Југославије, фонд 110, Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача

Војни архив, Немачка архива

Државни архив Србије, Безбедносно информативна агенција

NARA, T78, German OKH (Oberkommando des Heeres)

NARA, T313, German Panzer Armies

Литература:

Dimitrijević, Bojan, „General SS i policije August Majsner i srpski sistem bezbednosti 1942–1943“, *Istorija 20. veka*, 3/2010, 69–82.

Живковић, Милутин, *Између „Велике Албаније“ и окупиране Србије. Нови Пазар, Тутин и Ибарски Колашина (1941–1944)*, Лепосавић, 2018.

Koljanin, Milan, „Struktura i delovanje policije Nacističke Nemačke u okupiranoj Srbiji 1941–1944“, *Istorija 20. veka*, 3/2011, 143–156.

Marinković, Vladimir, *Rečnik – imenik mesta Kraljevine Jugoslavije. Sa administrativnom podelom srezova po banovinama, registrom opština po srezovima, azbučnim spiskom srezova i preglednom političkom kartom razmere 1:2.500.000*, Београд, 1930.

Стамболија, Небојша, *Српска државна стража 1942–1944*, Београд, 2021.

Туцовић, Радосав, „Организација и развој полиције нацистичке немачке у окупираној Србији (1941–1944)“, у *Други светски рат. 75 година касније*, ур. Далибор Денда, Дмитар Тасић, Бојан Димитријевић, I, Београд, 2021, 339–366.

Туцовић, Радосав, *Драги Јовановић и генерал Мајснер на челу полиције у окупираној Србији. Анализа делатности Драгомира Јовановића и Аугуста Мајснера у окупираној Србији 1941–1944*, Београд, 2022.

Шаљић Ратковић, Јована, *Из турског вакта у ново доба. Муслиманско становништво Србије 1868–1912*, Београд, 2020.

Summary

Milutin Živković

ALBANIANS FROM THE LESKOVAC DISTRICT IN THE GERMAN ORDER POLICE (1943–1944)

Within the wide array of German police structures in occupied Serbia during World War II, one branch belongs to the Albanian collaborators from the Jablanica county of the Leskovac district. They were members of the German Order Police, more precisely the HIPO, which were at the disposal of her commander in Serbia, Andreas May. Militiamen, on a voluntary basis, joined the HIPO in the summer of 1943, and most remained in it until the autumn of the following year. These young men, mostly poor farmers of several villages in Jablanica, belonged to the 9th battalion of HIPO, that is, to the 3rd battalion of the 1st police volunteer regiment. Motives for joining can be sought in a wide spectrum, from the need for better armament and professional military command (for struggle against partisans and cetniks), through monetary earnings, to taking care of the family through social and health care provided by the Germans. Among them there were many married people, but, due to their youth, few children. At the same time, the recruits were mostly literate and were awarded with ranks. Their historical story was covered by a veil of oblivion for a long time, so this research can be seen, among other things, as a call for further illumination of the fate of Albanian members of the BdO forces from Jablanica region.